
САЊА ДОМАЗЕТ

Универзитет у Београду, Факултет политичких наука –
Катедра за новинарство и комунологију, Београд

DOI 10.5937/kultura2069164D

УДК 316.75:070.11(497.11)

316.776:004.774(497.11)

316.773.3:070.16(497.11)

прегледни рад

КРИТИЧКО МИШЉЕЊЕ НА СРПСКИМ ДИГИТАЛНИМ ПОРТАЛИМА

Сажетак: У раду ће бити истражено критичко мишљење у колумнама, као аналитичком новинарском жанру, кроз који новинар износи крајње личан, слободан, субјективни став. Специфичност је што смо се определили да предмет анализе буду колумне на дигиталним порталима, које делом личе на овај жанр у штапаном медијима, али попримају особености дигиталних медија као што су хипертекстуалност, мултимедијалност и интерактивност... Кроз анализу преко осамдесет колумни са три различита портала, биће указано које су доминантне теме колумни у онлајн новинарству, који новинари данас пишу аналитички и да ли пишу критички. Узорак истраживања чини 85 колумни објављених у периоду од 1. до 31. јула 2020. на порталима „Н1”, „Нова.рс” и „Печат”. Од укупног броја анализираних колумни у датом периоду, на порталу телевизије „Н1” објављено је 13, на порталу „Печата” 19, а на порталу „Нова.рс” 53 колумне. Главни циљ истраживања је био да се утврди у којој мери постоји и на који начин комуницира са публиком критичко мишљење на онлајн порталима.

Кључне речи: дигитални портали, критичко мишљење, медији, колумна

*Увод или дигитални живот у
проширеној стварности¹*

Српско друштво деведесетих година прошлог века обележила је криминализација готово свих сегмената друштва, појачана је појава популизма и извршена потпуна девастација свих друштвених вредности. „На таквим темељима издигли су се и друштвени узори, јунаци и популарне личности тог времена – криминалци, паравојни хероји и звезде турбо-фолк естраде, прожимајући се у процесу свеопштег пропа-дања”². Ера непрекидног протока информација, „у друштву потпуно фасцинираном сликом, утицала је да штампа изађе из оквира улоге пса чувара, а да медији постану агресивни у толикој мери да их многи угледни политиколози окривљују за стварање неке врсте медијакратије или демократије у којој средства информисања диктирају правила и приоритете у политичкој сфери”³. Истовремено, са свакодневном попла-вом информација у свету, „јер током једне године, у САД се, на пример, објави око 200.000 књига, радио станице емитују приближно 70 милиона сати програма, док телевизије производе око 58 милиона сати телевизијског програма”⁴. Од дана вашег рођења „произведено је више информација него током читаве забележене историје пре њега, а половина укупног броја научника у нашој историји живи данас и производи информације”⁵. Сваке године се објави много више књига него претходне. „Ако бисте се одлучили да прочитате све оно што је објављено током једне године, морали бисте да прочитате по једну књигу на свака три минута, односно око пет стотина књига дневно. Ово се, наравно, односи само на новију светску продукцију, а не и на класике. Поставља се питање колико се од нових, управо објављених књига за-иста прочита”⁶. Незаустављив развој интернета, мобилних комуникација и умрежавања посредством Интернета, донело је у првој деценији XXI века истинску револуцију – свет је постао повезан као никада пре. Теоретичари медија и истраживачи друштвених мрежа, Рејни и Бари Велман ову појаву назвали су *троструком револуцијом*. Кратко речено, на Западу медији значе моћ.

1 Рад је резултат рада на пројекту *Политички идентитет Србије у регио-налном и глобалном контексту* (пројекат бр. 179076).

2 Вукадиновић, М. (2013) *Звезде супермаркет културе*, Београд: Клио, стр. 185.

3 Фоа, М. (2017) *Господари медија*, Београд: Клио, стр. 9.

4 Потер, Џ. (2011) *Медијска писменост*, Београд: Клио, стр. 24.

5 Исто.

6 Исто.

Наслеђено понашање у транзиционом и посттранзиционом времену у Србији, огледа се у континуитету популистичког обрасца који је модификован у налету „потрошачке културе и садржаја масовне културе забаве, задржавајући у основи тривијалност, примитивизам и подилажење најнижим укусима као своје суштинске карактеристике”⁷. Све ове појаве видљиве су и у већини српских медија, који су, постепено, престали да буду „неприкосновени, недодирљиви ауторитет у чије садржаје публика непоколебљиво верује”⁸. Наиме, штампани медији су се поделили на агресивне таблоиде, које карактерише одсуство сваког критичког и аналитичког мишљења, сведеност коришћених новинарских жанрова који захтевају дубинско истраживање и промишљање (чланак, колумна, критика) и остале – који покушавају да о(п)стану неутрални или су критични и аналитични попут „Данаса”⁹. Колумниста овог листа и бивши уредник, Зоран Пановић, пише: „Они који сецирају лешеве, одмах после несрећа куцају на врата породица страдалих да их питају како се осећају, објављују фотографије мртвих или искасапљених тела и делове медицинске документације оних које треба провући кроз блато. Новинарство данас у Србији, наравно и спортско, далеко је од нивоа где се могу поставити маргине професионалности. Некада се знало да су света правила чување извора и чување саговорника, *ако не због виших циљева*, а оно што вам, и први и други, требају и за касније. Отуд и пријатељства новинара са јавним личностима из својих сектора нису *ништа више од брака из рачуна*”¹⁰.

Појава контроле медијског система од стране власти и аутоцензура, најавили су и кризу морала заједно са кризом културе и образовања и опште одсуство аналитичности, упитаности и критичког мишљења. „Књиге и новине данас се сматрају пасивним медијима и одбацују у корист интерактивних медија”¹¹. Такође, вишедеценијска економска криза, довела је и до пада релевантности медија, кризе културе, етике и ишчезавања „грађанске Србије”. Но, ширење интернета које је захватило читав свет, није мимоишло ни Србију и „имало је драматичан утицај на приступање информацијама. Дигитална револуција, појава веб-блогова,

7 Драгићевић-Шешић, М. и Николић, М. (2018) *Медији, култура и уметност у доба популизма*, Београд: ФДУ, Клио, стр. 195.

8 Тодоровић, Н. (2002) *Интерпретативно истраживачко новинарство*, Београд: Чигоја штампа, стр. 99.

9 Који константно бележи пад тиража.

10 <https://www.danas.rs/kolumna/zoran-pavic/tiraz-2/>, последњи пут погледано 13. 08. 2020.

11 Вотсон, Р. (2016) *Будући умови*, Београд: Плато, Београд, стр. 54.

нових форми обликовања информација које чине вести, али и редефинисање појма информисања, има за циљ појаву да вести до публике чешће долазе путем друштвених мрежа¹². Подаци *Pew Center*-а указују да у Америци преко 60% одра-слих долази до информација преко медијских портала. Све више грађана Србије се информише на исти начин, а сај-бер простор постаје стварни живот, проширење реалности. Управо у тој „проширеној реалности”, у српском медијском простору истражићемо да ли је успело да опстане критичко мишљење. Новинарка недељника „Нин”, Весна Малишић, о присуству слободних медија на српском медијском простору, каже: „Све што је данас слободно не представља ни 0,1% слободе. Остављени су „Н1” као телевизија коју осам од-сто Београђана може да види, недељници „НИН”, „Време”, „Недељник” и дневни лист „Данас”, који сви заједно имају тираж 10 пута мањи него један таблоид¹³. Зато се као при-родан циљ наметнула потреба да се кроз овај рад истражи постојање и карактеристике критичког мишљења новинара у медијском сајбер пространству.

Колумна – новинарски жанр слободе

Теоретичари колумну дефинишу као „врсту коментара, где аутор појаву анализира и процењује, дајући и начину и сти-лу лични „Печат” потпуне оригиналности.¹⁴ Такође, сма-тра се да је колумна жанр који спада у „чланке мишљења¹⁵”. „У колумни аутори појаву анализирају и процењују, али то чине искључиво из свог угла, дајући и начину размишљања и стилу лични „Печат” потпуне оригиналности¹⁶”.

Различити аутори колумну су дефинисали на више начина: „као царство личног става, временски уобичајен комента-торски текст различитог тематског садржаја, писан најчешће у првом лицу, са нескривеним сатиричним или полемич-ним карактеристикама, резервисан само за најистакнутије

12 Драгићевић-Шешић, М. и Николић, М. (2018) *Медији, култура и умет-ност у доба популизма*, Београд: ФДУ, Клио, стр. 154.

13 <http://rs.n1info.com/Vesti/a444292/Skup-Slobodni-mediji-kao-zrnce-peska-ali-i-tako-mali-nerviraju-vlast.html>

14 Тодоровић, Н. (2002) *Интерпретативно истраживачко новинарство*, Београд: Чигоја штампа, стр. 99.

15 Fondevilla Gascon, Joan Frances, Multimedia., Digital press and journalistic generis in Catalonia and in Spain: an empirical analysis“(PDF); Universitat Autonoma de Barcelona, Espana, pristupljeno poslednji put 11. 07. 2020.

16 Тодоровић, Н. (2002) *Интерпретативно истраживачко новинарство*, Београд: Чигоја штампа, стр. 99.

новинаре или угледне јавне личности¹⁷”. Настанак политичке колумне везујемо за Сједињене Државе. Политичка колумна се тамо развила у раним двадесетим годинама XX века. Најпознатији новинар тог жанра био је Волтер Липман, писао је о текућој политици, а колумне је објављивао у *Хералд Трибјуну*. Догодило се да је 1970. године новинар Маркиз Чајлз за колумну добио Пулицерову награду, у тој категорији новинских текстова. Колумниста Вилијам Сефајр био је славан, а његову колумну је преносило више од 500 дневних листова. Наш први домаћи колумниста био је Југ Гризељ, а његове колумне публиковане су у „Вечерњим новостима.” Редовна рубрика – колумна Југа Гризеља звала се „Из мог угла.“

За разлику од других новинарских жанрова (чланак, уметничка критика, осврт, фељтон) колумна је пронашла своје место на Веб-у. Пошто може у себи да садржи извештаје, критике, полемике, коментаре, писма, хумореске..., онлајн новинари су већ деведесетих година прошлог века почели да користе ове предности и „сваког дана на вебу појављивали су се сајтови за независне вести и коментаре. На Вебу се појавио нови стил, *сасвим ново новинарство*, који се више везује добијањем пажње читалаца, него с традиционалним, директним извештавањем. Овај стил веома подсећа на колумне, у којима се износе лична мишљења”¹⁸. Према садржају, форми и стилу ови текстови су врло блиски колумни. Овде налазимо на много ауторског и оригиналног, аутори су довитљиви, изазивајући, сатирични, духовити и овде новинари, баш као у колумнама у штампаним медијима потпуно слободно износе своје мишљење. „Хиљаде читалаца широм света привучене су овом колумном на Вебу где су уједињени изражавање ауторског мишљења, добро извештавање и документоване чињенице”¹⁹. Колумна на Вебу је дужа, још слободнија и жанровски сложенија од оне у штампаним медијима, али и даље „друштвено релевантна, убедљива, поткрепљена чињеницама, експресивна, уз слободну употребу метафора и анегдота и – писана редовно у првом лицу”²⁰. Први сајтови који су објављивали овакву колумну на вебу били су: *Салон, Фид, Смокинг Гун, Сак*.

17 Јевтовић, З., Петровић, Р. и Арачки, З. (2014) *Жанрови у савременом новинарству*, Београд: Јасен, стр. 282.

18 Крејг, Р. (2010) *Онлајн новинарство*, Београд: Клио, стр. 163.

19 Исто.

20 Јевтовић, З., Петровић, Р. и Арачки, З. (2014) *Жанрови у савременом новинарству*, Београд: Јасен, стр. 287.

Критичко мишљење – промишљање вишег реда

Посебан начин мишљења је „критичко мишљење – скуп различитих комплексних вештина које се односе на промишљање вишег реда. То је самоусмерено размишљање које доводи до нових и иновативних идеја и решава проблеме. Оно подразумева критички осврт на искуства и процесе учења и доношење ефективних одлука избегавањем уобичајених замки као што су, на пример, сагледавање само једне стране проблема, одбацавање нових доказа који не иду у прилог вашим идејама, резонување вођено страху а не логиком и тврдње које нису поткрепљене доказима”²¹. Темељ најбољег критичког мишљења заснива се “на универзалним интелектуалним вредностима, а то су: јасноћа, тачност, прецизност, доследност, релевантност, чврсти докази, добри разлози, дубина, ширина и поштење”²². Оксфордски речник критичко мишљење дефинише као „објективну анализу и процену у циљу доношења одлуке”²³. Стицање критичког мишљења има специфичне предности.

Критичко мишљење побољшава „флексибилност и вештине учења. Оно чини образовање мање пасивним, а више интерактивним. Критичко мишљење је темељ науке и либерално-демократског друштва. Правилно функционисање либералне демократије захтева од грађана који су у стању да критички размишљају о друштвеним проблемима да доносе утемељене одлуке о правилном управљању и превладају пристраност и предрасуде”²⁴.

Такође, свако критичко мишљење подразумева обраду информација, креативно долажење до решења, доношење одлука, константно учење, анализу, преиспитивање свих премиса и опција. „Оно нам омогућава да се дистанцирамо од сопствених убеђења и предрасуда и да дођемо до добро заснованих и логичких закључака о томе у шта да верујемо и шта да чинимо. Критичко мишљење се заснива на рационалним аргументима, на критеријумима, оно коригује само себе и осетљиво је на контекст”²⁵. Очито је да је критичко мишљење основа сваког слободног друштва и да постоји у државама са слободним медијима. Где се налази Србија када је реч о овом феномену? „Када се посматрају све земље

21 <https://www.britishcouncil.rs/programmes/education/21st-century-schools/what/ctps>

22 Исто.

23 https://www.lexico.com/definition/critical_thinking

24 Исто.

25 <http://kriticko.blogspot.com/2011/02/kriticko-misljenje-kao-nacin.html>

света, према либерално – демократском индексу, Србија спада у доњу половину на ранг листи држава, односно између 30 и 40 одсто на листи свих држава у друштву са Либаном, Филипинима, Замбијом, Мозамбиком, Мароком, Јорданом, Ираком итд. У општем либерално-демократском индексу налазимо се на 117. месту на свету, а у погледу изборног индекса (ЕДИ) Србија је на 124. месту са скором од 0,35²⁶. На примерима анализе критичког мишљења на изабраним порталима, утврдићемо колико је критичког мишљења на порталима у Србији, мишљења лишеног догми, неутралног, које се заснива на рационалним аргументима, осетљивог на контекст, мишљења које подстиче на селекцију чињеница, учење и доношење одлука, а заснива се на неутралној, објективној обради информација.

*Колумне на домаћим порталима –
јединствени приступ познатим темама*

За потребе истраживања и овог рада, анализирани су колумне на три портала: телевизије „Н1”, телевизије „Нова.рс” и портал недељника „Печат”, у периоду од 1.07. до 31.07. 2020. Квантитативно, највише колумни објављено је на порталу „Нова.рс”, укупно 53. На порталу „Печат”а је објављено 19, а на порталу „Н1” 13. Разлог за то није тешко објаснити. “Н1” је и телевизијска станица, портал је још један њен начин оглашавања и због тога све вести дневно ажурирају, а колумне објављују на три-четири дана. „Печат” је портал истоименог, штампаног недељника. Портал „Печат” а власницима служи и као представљање штампаног садржаја и као портал. На „Нова.рс”, порталу који се појавио 28. фебруара 2020, на све начине и у сваком тренутку новинари настоје да буду актуелни. Њихова интенција је да читаоце навикну да их сваког јутра читају као управо изашле новине – са увек новим садржајима свих рубрика, па и колумни. Отуд овако велики њихов број у односу на „Печат” и „Н1”.

Такође, уочена је различита учесталост у објављивању колумни: у „Печату” на сваких седам дана, на “Нова.рс” свакодневно, а на „Н1” не постоји прецизан распоред, мада се нове колумне најчешће на портал постављају у размаку од три до четири дана. Треба споменути да колумне на Порталу „Печат” нису увек дате у целини, с обзиром да он има и своје штампано издање, па се одређеним колумнама објављује само првих неколико пасуса, у жељи уредништва да заинтригирају читаоца да новине и купи.

26 <https://direktno.rs/vesti/drustvo-i-ekonomija/261730/demokratija-i-sloboda-medija-u-srbiji-na-dnu.html>

Ауторство колумни је оно што привлачи и задржава пажњу читалаца. Исти, редовни колумнисти пишу: за „Н1” – Љубодраг Стојадиновић, Борис Дежуловић и Драгољуб Дража Петровић; за „Печат”: Никола Маловић, Божидар Зечевић, Џевад Галијашевић, Драган Антоновић. Током анализираниог периода примећено је да је 10. 07. 2020. изостала колумна Џевада Галијашевића. Што се тиче портала „Нова.рс”, колумне се објављују свакога дана, редовни колумнисти су Ранко Пивљанин, Маја Узелац, Драган Поповић, Миленко Васовић, Магда Јањић. Такође, овде је уочено да колумне пишу и особе које долазе из света уметности (Мира Фурлан, глумица, која је у анализираном периоду објавила четири колумне), као и мултимедијалне личности (Луна Лу, која се колумнама на порталу огласила такође четири пута).

Портал „Печат”

Анализирајући теме које колумнисти обрађују на порталу „Печат”, треба напоменути да се оне односе на појаве и феномене који су актуелни и којима смо окружени: претварању Аја Софије у цамију, проблемима православне цркве у Црној Гори, туризму – увек актуелној теми у летње доба године, циклусу Курасавиних филмова на телевизији... Али, немогуће је не приметити да су колумне снажно обојене ауторским личним ставом и мишљењем. Филип Родић у колумни „Зона сумрака – радијатор у темељу”, чија је тема однос Црне Горе према светосављу, објављеној 24. 07. 2020, пише: „Није истина да светосавље не може бити у темељу Црне Горе јер је у супротности с антифашизмом него је управо обрнуто – јер је у супротности с фашизмом који сада, као и у прошлости, стоји иза монтењегринске идеје”²⁷. Такође, колумниста заузима изричит став, без полемичког тона – свака реченица је аксиоматска: „Данас се као и пре стотине година расправља о слободи штампе. Слободне су, наређују послодавци са чим се слажу извршиоци, домаћи НАТО стипендисти, оне новине које Србе, државу Србију, Српску православну цркву и све што има придев српски разапињу и черече”²⁸, пише Слободан Антонић, у колумни „Слободна штампа”, објављеној 31. 07. 2020, где директно окривљује за све српске невоље НАТО и проглашава Србе жртвима. Но, Никола Маловић, књижевник из Херцег Новог, пише колумне чије су теме блиске литерарном журнализму. У тексту „Светионик – љетни слани медаљони”, објављеном

27 <http://www.pecat.co.rs/2020/07/zona-sumraka-radijator-u-temelju/>, последњи put pogledano 13. 08. 2020.

28 <http://www.pecat.co.rs/2020/07/slobodna-stampa/>, последњи put pogledano 13. 08. 2020.

24. 07. 2020, он каже: „Дефиниција туризма: Туризам је покушај сакрализације древне праксе ходочашћа²⁹”. Маловић у тексту „Светионик – ми, ситне рибе”, објављеном 03. 07. 2020, пише: „Живимо у свијету који је политички дизајниран тако да обичан човјек буде у преступу чим изађе из куће. Немаш појас а возиш 40 кроз град, немаш дозволу а градиш шупу иза куће, пише да је радно вријеме од 8.00 а ти отворио у 7.30 итд. Живимо у режимима у којима инспекцијске службе вребају не да би неправилности исправиле него да би на њима зарадиле, добиле проценат и напуниле државну касу. Стога је народ у деспотијама склон да подмићује крупније рибе не би ли прошао кроз режимску и системску мрежу ситног ока.” Ево критичког мишљења без пресуђивања, колумниста је критички, крајње лични став, изнео без хипербола, мирним, умереним стилем. Божићар Зечевић, у тексту „Опет Броз међу Србима,” објављеном 03. 07. 2020, коментаришући репризирање серије о Титу, каже: „Редитељ и аутор текста серије Мића Милошевић приступио је овом послу с одређеном свешћу: ’Трилер о Титу нема краја. Нико пре њега ни после њега нема толико материјала за легенду. Читав Титов живот је историјски хепенинг, сјајан материјал за Ле Кареа: од анонимуса и револуционарног авантуристе, Тито се уздигао до суперстара мале земље који са великим светом разговара на ти. У том церемонијалном позоришту, из рачуна и политичког маркетинга, ко је све кога користио и искористио, питање је за историчаре.’ Сигурно је да је Тито из свега тога умео да направи велики политички капитал за себе лично, а за Југославију профитабилно место у свету, претплаћено милијардама долара”³⁰. Џевад Галијашевић, у колумни од 17. 07. 2020, „Злуради осмех Сарајева”, пише: „Док се на улици покушава ослабити Србија, Босна пријетећи гори у пламену исламског радикализма; Хрватска пламти усташоидном мржњом; у Црној Гори прогањају Србе и Српску православну цркву, а Македонија, ничија и свачија, окреће главу од Србије. За западне силе ово су идеални услови за покретање непотребног и углавном штетног дијалога о Косову. Прижељкивани и креирани услови за тзв. бриселски дијалог”³¹. Анализирајући „Печат” у периоду од месец дана, немогуће је не приметити да на овом порталу има више тематских целина и више стилова, али да има мало алтернативног медијског пејсажа, којим не доминирају

29 <http://www.pecat.co.rs/2020/07/svetionik-ljetnji-slani-medaljoni/>, последњи put pogledano 13. 08. 2020.

30 <http://www.pecat.co.rs/2020/07/opet-broz-medju-srbima/>, последњи put pogledano 13. 08. 2020.

31 <http://www.pecat.co.rs/2020/07/svetionik-ljetnji-slani-medaljoni/>, последњи put pogledano 13. 08. 2020.

оштре, директне, популистичке поруке. Осим што је овде критичко мишљење присутно, мора се приметити и да су аутори врло често сврстани чврсто на једну страну, да постоје „наши и њихови”, да се у текстовима снажно осећа позив на национално јединство и одбранашку стратегију. Никола Маловић, литерарни журналиста, писац и колумниста, пише на порталу „Печат”-а о другим темама – махом културолошким, сталоженим, бираним стилем и језиком, те његове колумне, стилем и садржајем умерене – о књигама, Андрићу, мору, медитацијама у посети пријатељу имају и интерпретативну особину, тумаче и истовремено пониру у појаве. Његове теме нису мејнстрим, независне су и само наизглед успутне.

Портал „Н1” телевизије

“Н1” је 24-часовни информативни канал, партнер америчког канала Си-Ен-Ена, а такође и информативна платформа која сваког тренутка прати оно што се догађа у земљи и свету. На овој платформи посебно место заузима рубрика „колумна”, у којој се објављују текстови Љубодрага Стојадиновића, Бориса Дежуловића и Драже Петровића. Током анализираних периода, на порталу „Н1”, објављено је 13 колумни, чији су аутори наведени новинари, које су све примери политичких колумни, са наглашеним ауторским „Печат”-ом. У текстовима чији су аутори Дража Петровић и Љубодраг Стојадиновић, теме се најчешће односе на унутрашњу политику Србије. Борис Дежуловић анализира савремену политичку сцену Хрватске. Током јула, на „Н1” су колумнисти писали о изградњи гондоле у Београду, којом руководи градоначелник Горан Весић и иронично се позивало да се једна улица у Београду по Весићу и назове, (аутор Дража Петровић, 31. 07. 2020, колумна „Од гондоле па до Равне горе”³²), у колумни „Градски службеник Bruce Willis“, Борис Дежуловић критикује понашање и реакције председника Хрватске, Андреја Пленковића, на елементарну непогоду – поплаву која је задесила Загреб: *Хрватска је средњоевропска земља, Загреб је град на ријеци, у континенталном појасу, и није једини којега погађају поплаве*, мртав хладан коментирао је председник Владе Андреј Пленковић нову катаклизму у Загребу, којег је – након пандемије коронавируса и снажног потреса – погодила и катастрофална „савршена олуја“ с пљуском од осамдесет литара по четворном метру, поплавивши пола града бујичним водама. *„Види се солидарност и квалитетна организација, па вјерујем да ћемо из ове поплаве, која је*

32 <http://rs.n1info.com/Kolumne/Boris-Dezulovic/a624772/Gradski-službenik-Bruce-Willis.html>, poslednji put pogledano 13. 08. 2020.

*интересантна јер је дошла до самих градских насеља, извучи одређене поруке и још унаприједити све механизме надлежних служби, рекао је председник Владе*³³. Немогуће је не учити иронично поигравање стилем и језиком новинара Дежуловића.

Колумна „Робови страха”, објављена 29. 07. 2020, новинара Љубодрага Стојадиновића, снажно је политички интонирана – истом жестином којом је „Печат” бранио Србе од Европе у „Печат”-у, Стојадиновић се обрушава – само у другом смеру. Он као узрок проблема у Србији препознаје актуелну власт: ” Сви страхови у овој сломљеној држави могу да буду сажети само у једну врсту, састављену из бесконачно много облика стрепње: то је страх од оваквог живота у Србији. Докторка Саша Љуштина, једна од потписница петиције за смену поданичког кризног штаба, одлучила је да напусти ГАК у Вишеградској. Није могла да поднесе притисак, претње и увреде. Напредњачка секта надире као прљави вода и загађује све што не избегне бујицу. Саша Љуштина није пристала на благо”³⁴. Стојадиновић пише мисаоно, оригинално и језички спретно. Његова критичност је убојита и оштра. Стога његове колумне жанровски нагињу есеју.

Дража Петровић у тексту од 27. 07. 2020. „Чедо, олеши ме”, не критикује само владајућу странку, већ и лидере опозиције: „У историји српског парламентаризма и ректалног алпинизма, наиме, никада се није десило да неки лидер опозиције оде у штаб победника на изборима исте ноћи када је овај победио, те да га тамо усликају како се заводљиво смешка универзалном мандатару, па је било јасно да је такозвани Чедо Јовановић човек који помера границе. Како границе српског парламентаризма, тако границе ректалног алпинизма. Потом се десило тотални преокрет – уместо у Влади Србије, такозвани Чедо Јовановић завршио је на Инфективној клиници, са дијагнозом коронавируса, који је уфасовао управо оне ноћи када се попео на највиши врх СНС”³⁵. Дража Петровић овде показује оригиналност и индивидуализам, спретност у играма речи и претварање колумне у појединим реченицама у – бурлеску и хумореску. У колумни од 15. 07. 2020, „Посртање дворског клоуна”, Љубодраг Стојадиновић пише ни о власти, ни о опозицији, али опет политичку колумну о политичару који је увек актуелан на политичкој сцени Србије:

33 <http://rs.n1info.com/Kolumne/Boris-Dezulovic/a624772/Gradski-sluzbenik-Bruce-Willis.html>, poslednji put pogledano 13. 08. 2020.

34 <https://direktno.rs/kolumne/291384/licni-stav-stojadinovic-rob-ovi-straha.html>

35 <http://rs.n1info.com/Kolumne/Draza-Petrovic/a622954/Kolumna-Draze-Petrovica-Cedo-olesi-me.html>

„Дачић Ивица, дечко који на фискултури никада није успео да прескочи козлић, постао је икона политичке позадине, и мајстор за коперниканске обрте. Његово је да се држи маргине и да одатле упада у центар моћи. То су неупоредиве политичке предности: био је премијер, министар полиције, а сада и спољних дела. Једини такав који текстове на енглеском пише ћирилицом, уз претходно фонетско увежбавање са лектором. Био је на власти са сваким ко је био на власти”³⁶. После једномесечног праћења колумни на порталу „Н1”, може се закључити да су сва три аутора на потпуно опозитној страни од већине колумниста “Печат”а”, да критичко мишљење на порталу “Н1” итекако постоји, да се ту редовно, сваких неколико дана појављују политичке колумне, изразито критички усмерене како у односу на српску, тако и на хрватску власт, али и опозицију. Главна тема политичке колумне јесте политички естаблишмент те Дража Петровић, Љубодраг Стојадиновић и Борис Дежуловић инсистирају да пишу другачије, критички и – аутентично. Појаве о којима пишу су свакодневица, оно што је актуелно тих дана када колумна настаје, они догађаје, појаве, феномене рашчлањавању, користе истовремено и чврсту (Стојадиновић) и разбарушену, винаверовску наратологију, рефлексивну фабулу (Петровић), стилски јасно и драматуршки чврсто компоновану. Ово критичко мишљење спада у иманентну, оштру и директну критику. Елементи фарсе, хумореске, карикатуре, сатире и бурлеске, игре речима, пародија, чине да и публика која не дели њихово мишљење, ове колумне радо чита – пошто увек високо вреднује духовитост.

Портал „Нова.рс”

На порталу „Нова.рс” у анализираном периоду објављено је укупно 53 колумне, различитих аутора. Посебно је занимљиво било истражити колико је овде било критичког мишљења, будући да су ове колумне, поред новинара писале и јавне личности. Магда Јањић, 15. 07. 2020. „Нећу у крдо”, написала је колумну која износи критички став, али овога пута не према властима или опозицији, већ према друштвеној заједници: „Нисам била део предизборног крда, а нећу ни у постизборно. Има да се чувам за инат свима (да, за инат), па и ако ме ухвати корона и чак и ако рикнем, морам да научим децу да не буду део крда, нарочито не српског крда и да се не одазивају на позив разних идиота у овој земљи, а на првом месту ономе које може да им нашкоди. Да их научим да не верују власти никад, ни опозицији,

36 <http://rs.n1info.com/Kolumne/Ljubodrag-Stojadinovic/a619848/Posrtanje-dvorskog-klovna.html>

никоме данас, овде, осим самима себи и можда мени. Никад нисам била део крда, гомиле, сви за једног, Идемо свиини, Сви у напад и тако даље. Јесте, ја сам посебна пахуљица и моји најближи су најпосебније пахуљице и тако се према себи и њима односим. Ако ме крдо повуче са собом јер нисам имала избора, океј, али да добровољно будем отирач за малоумне изговоре зашто нешто *мора*, нећу³⁷. Ранко Пивљанин, који се од свих колумниста најчешће оглашава (за месец дана 15 колумни је објавио на порталу „Нова.рс“), у тексту „Дуа липа ајвар пипа“, постављеном на порталу 25. 07. 2020. пише: „Не можемо са Албанцима ратом, а изгледа не можемо ни на ноте. Ових дана је овдашње духове, иначе склоне узнемирењу, на ноге подигла једна британска певачица лаких нота али тешког порекла – албанског, која је на Твитер окачила слику тзв. 'Велике Албаније' уз назнаку 'аутохтоно'. Пре тога је тражила од компаније 'Епл' да на мапе уређаја јасно упише границе Косова – менаџмент 'Епла' сад само о томе размишља. Територијалне претензије би јој још некако и опростили али је Дуа Липа (тако се певачица зове) отишла и корак даље од Бујановца, Медвеђе, Прешева и Ниша и присвојила нам и лесковачки ајвар што је била и буквално црвена линија преко које се није могло прећи. Косово можда и (про)дамо, али за ајвар има д'изгинемо. За почетак, удружење *Лесковачки ајвар* разматра тужбу против певачице, борци са прве Твитер линије су осули дрвље и камење, осетљиви РТС се питао *како Београд да одговори* и само сам чекао кад ће Вулин да подигне борбену готовост војске, мобилише Еру Ојданића, Бају Малог Книнцу, Цакану и узврати свим расположивим средствима, нарочито српском трубом³⁸. Његова колумна показује како изгледа када се живот до те мере политизује, да се политика усели и међу музичаре, па певачица албанског порекла не само што агитује за независно Косово, већ проглашава и ајвар албанским специјалитетом. Наглашавајући апсурдност читаве ситуације, Пивљанин каже да ћемо Косово можда и дати, али да за ајвар „има д'изгинемо.“ Дуа Липа није ни слутила колико лако и гастрономија постаје ствар политике и симбол идентитета и опстанка. Једна од организаторица „Зида мама“ каже да се „осетила прозваном и позваном док је слушала како велики, одрасли, јаки Црни човјек, George Floyd, зазива своју маму секунду прије смрти, док му бијели полицајац чизмом гњечи врат.“ Мира Фурлан, глумица, шаље колумну из Америке, „Зид мама“, 27. 07. 2020: „Кад сам видјела

37 <https://nova.rs/kolumne/pise-magda-janjic-necu-u-krdo/>, poslednji put pogledano 13. 08. 2020.

38 <https://nova.rs/kolumne/pise-ranko-pivljanin-dua-lipa-ajvar-pipa/>, poslednji put pogledano 13. 08. 2020.

одраслог човјека како зове своју маму, био је то трансформацијски тренутак за многе од нас. Запитале смо се: имамо ли икакав избор осим да изађемо на улицу?” И кад смо се већ понизно склупчали испод својих покривача, склопили уморне очи и одустали и од борбе и од свијета, угледамо необјашњив приказ: потпуно гола жена, додуше са маском на лицу, појављује се једног јутра, магловитог што од природне магле што од сузавца, пред маскираним и тешко наоружаним кордоном полицајаца. Мирно и фокусирано, она прелази из једне у другу јога позу, усред опће гунгуле, усред сузавца, усред митраљеза и пендрека, усред пушака и метака. Медији одмах налазе име жени: Гола Атена. (Атена је римска божица рата – али и мудрости.) Портландска Гола Атена себе нуди као симбол супротан Трамповој, до зуба наоружаној војсци: она је фрагилна, незаштићена, рањива и – слободна. Слободна зато јер се не боји. Хоће ли то бити довољно³⁹? Ево критичког мишљења и у колумни коју пише глумица даровита и за журнализам. Овде се критикује америчко друштво, њихова полиција, председник и власт, али и даје мини репортажа у оквиру колумне-плес наге балерине, портландске голе Атине. Фурланова овде критикује америчку владу, друштво, расизам, социјалну неправду, полицију и истовремено истиче катарктички, преломни моменат плеса. Критичко мишљење овде постаје крик литерарног журнализма. Ово је текст испод кога би се засигурно потписала и Оријана Фалачи. Ранко Пивљанин је 29. јула 2020. објавио колумну „Аца и Чеда, слика једне љубави” и ту можемо да упоредимо како се на исту, политичку тему, може писати другачије интонирана, такође духовита колумна-хумореска: „Елем, Аморова стрела је пробуразила срца Александра Вучића и Чедомира Јовановића повезујући, наизглед, неспојиво, а романа која сада кулминира тињала је последњих година и разгоревала се упоредо са Вучићевим успоном и Јовановићевим политичким падом. Како су се на крају срели – онај који је са радикалским багажом на леђима ишао ка небеским висинама српске политике и овај који се са имицом модерног либералног политичара стрмоглављивао ка дну – питање је неке више космичке геометрије, али су се нашли. Злобници ће рећи да је у питању љубав из рачуна (обостраног) али последња ’размена нежности’ када је Вучић звао Јовановића у болницу да га пита за јуначко здравље, а он њега одмах по изласку из болнице када је, још ровит од ковида, имао физички обрачун око сувласништва

39 <https://nova.rs/kolumne/pise-mira-furlan-zid-mama/>, последњи put pogledano 13. 08. 2020.

у неком физио центру, говори да ту има и мало хемије⁴⁰. Поигравајући се Аморовом стрелом која пада усред политичког бојног поља, успут успевши да пробураси срца и да прораде физика и хемија, Пивљанин изразито критички, сажето и јасно, описује српску политичку сцену као место где се лако догађа сваки салто, али и салто мортале, као и да је интерес изнад свега, а да је сваком политичару, пре интереса народа или партије, далеко битнији – сопствени опстанак. На власти, наравно.

Реаговања и одјеци

Покренут 2014. године, портал телевизије „Н1” имао је за циљ, по речима уредника Веселина Симоновића, следеће: „Наш концепт јесте да пре свега истражујемо, да откривамо позадину догађаја, да не будемо само пуки преносиоци порука ко је шта рекао и шта је ко изјавио и шта се десило на улицама овог града”. Испоставило се да су колумне међу најчитанијим и најкоментарисанијим текстовима на овом порталу. Наиме, све колумне Драже Петровића и Љубодрага Симоновића имају увек између 100 и 200 коментара, каткад и више. Коментари говоре о томе да написано подстиче код читалачке публике анализирање, превредновање, оцену, процену. Нису сви коментари само хвалоспеви, има и оних који указују да је у читаоцима покренуто аналитичко мишљење, критичко вредновање и преиспитивање. У коментару на текст „Чедо, олеши ме” (објављен 27. 07. 2020), један читалац текста, потписан као Дарињо, каже: „Браво Драже, један у твојих 5 најбољих текстова овде, уживао сам читајући ову колумну. Иначе, кад смо већ код ректалног алпинизма, ове јако популарне дисциплине у Срба, просто сам импресиониран колико смо се као нација деградирали у последњих 70-80 година. Постали смо полтрони, бескичмењаци који би за ситан ћар и мајку рођену продали. Не сви, али добар део Срба је такав. Народ који је дао једног Ж. Мишића, Р. Путника, Степу Степановића, мајора Гавриловића, постао је толико плашљив да се са њиме може радити шта год ти падне напамет. Или барем неки мисле да могу”⁴¹ (коментар послао Дарињо, 11:59 мин, 27. 07. 2020)

„Нова.рс” је портал који је почео са радом две недеље пре увођења ванредног стања због корона вируса. Јелена Тушуп, новинарка овог портала, на вебинару одржаном 30. априла,

40 <https://nova.rs/kolumne/pise-ranko-pivljanin-aca-i-ceda-slika-jedne-ljubavi/>, последњи put pogledano 13. 08. 2020.

41 <http://rs.n1info.com/Kolumne/Draza-Petrovic/a622954/comments/Kolumna-Draze-Petrovica-Cedo-olesi-me.html>, последњи put pogledano 17.08.2020.

о томе коме су намењени текстови овог портала, каже: „Са другачијим концептом излазимо не само да бисмо били конкурентни већ и да бисмо били додатни извор информација поред свих осталих сајтова. Поред *long reed*-ова и ауторских текстова који се доста читају, имамо преко 10 колумниста из свих бранши, а међу њима и Миру Фурлан, као и рубрику *Култура* са интервјуима, коментарима и критикама коју покушавамо да разрадимо свесни да то у Србији није виралан садржај“⁴², истиче Тушупова. Но, читаоци реагују на текстове колумниста на порталу „Нова.рс“ и коментаришу их. На текст Ранка Пивљанина, „Високи дом ниских страсти“⁴³, објављен 5.августа 2020, једна читатељка, потписана са Је-Ја, овако је реаговала: „Помислим – не може бити бесмисленије све што власт у Србији тренутно пласира...а онда ме г-дин Пивљанин још једним својим сјајним текстом демантује. Нема дна за њих, они бахатошћу, полуписменошћу, безобзирношћу и Ђон образима, без имало стида у лице кажу: Сви смо ми Шојићи...и ништа нам не може нико“⁴⁴!

На порталу „Печата“, уочено је много мање реакција читалаца. Каткад текстови остану и без коментара. Но, колумне Николе Маловића се коментаришу, подстичу на потребу за даљим дијалогом. У Маловићевом тексту „Светионик у палати националног Бокеља“, објављеном 10. 07. 2020, који преиспитује питање да ли је данас могуће у Црној Гори бити Бокељ по националности, један читалац који се потписује са Грубач, коментарише: „Никад се нијесу Бокези (ово је изворни назив за становнике Боке) у ичему слагали осим у мржњи према Црногорцима. Та се мржња гајила од 16. вијека па све до данас. Па и кад су Енглези ослободили Боку уз помоћ нешто Црногораца под Петром I, они су се организовали уједињени у мржњи, тад поред сусједа и Енглезима предвиђеним капетаном Виљемом Хостом. У ту сврху су писали протестна писма, а преко опата Брунација су тражили да се Аустрија и Русија умијешају, да се Енглези повуку. Нијесу они никад звали себе Хрватима и Србима, но Католицима и Грцима. То што неки Влах дође из Брда, па постане културном асимилацијом Бокељ, није разлог да се пропагира нека етничка посебност становника Млетачке Албаније“⁴⁵ (коментар објављен 10. 07. 2020)

42 <https://nova.rs/kolumne/pise-ranko-pivljanin-visoki-dom-niskih-strasti/>

43 <http://www.pecat.co.rs/2020/07/svetionik-u-palati-nacionalnog-boke-lja/#comments>

44 Исто.

45 Исто.

Уместо закључка

У двадесетом веку Брехт се запитао: „Сва моћ долази од народа, али куда одлази?” И у двадесет првом веку као да одговор измиче. Иако данас можемо набројати 119 земаља које себе сврставају у оне са демократским поретком, као да се остварила дефиниција о апстрактној концепцији демократије, „у којој јавност мора бити спречена да управља властитим пословима, а средства информисања морају бити држана под строгом и тесном контролом”⁴⁶. Анализирајући 85 колумни са три различита портала, на којима пишу најчешће новинари, али и уметници, социолози, мултимедијалне личности, дошли смо до следећих закључака: међу 85 колумни пронађени су и изузетно актуелни и аналитички новинарски текстови, колумне којих се не би постидео ниједан угледан портал у Европи. Такође, бројни коментари читалаца (поготово на колумне на порталу телевизије „Н1”), показале су да ови текстови не пролазе незапажено и да читаоце подстичу на даљу анализу, промишљање, што значи да се на дигиталним порталима објављују квалитетно писане колумне, од којих многе негују критичко, полемичко, оригинално, аналитичко мишљење, али и оне где су новинари критичко мишљење заменили критизерством или једноставним сврставањем на једну или другу политичку страну, власти или опозиције, мањине или већине. Критичко мишљење на порталима у Србији, било да се пишу политичке колумне, (портал телевизије „Н1”), било да су то колумнистички осврти на црногорске или хрватске прилике (Никола Маловић и Борис Дежуловић) или, пак, на ситуацију у Америци (Мира Фурлан) опстаје. Ипак, оно што се мора констатовати је да је већина колумни на порталима са политичким темама, да је мишљење у Србији постало преваосходно везано за политичке прилике, а то може бити сигнал да је у питању друштво у кризи, којој ће аутори колумни увек тражити извор и узроке, разлоге и последице. Ово истраживање у складу је са панчићевским постулатом да свега има међу „интернетском куком и мотиком”,⁴⁷ те и валидних и вредних новинарских садржаја, са критичким мишљењем које је темељ и науке и либерално-демократског друштва.

46 Чомски, Н. (2006) *Пропаганда и јавно мњење*, Нови Сад: Рубикон, стр. 9.

47 <https://www.google.com/search?q=Pan%C4%8Di%C4%87+internet-ska+kuka+i+motika&oq=Pan%C4%8Di%C4%87+internetska+kuka+i+motika&aqs=chrome..69i57.26053j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

ЛИТЕРАТУРА:

- Бретон, Ф. (1999) *Изманипулисана реч*, Београд: Клио.
- Фоа, М. (2017) *Господари медија*, Београд: Клио.
- Чомски, Н. (2006) *Пропаганда и јавно мњење*, Нови Сад: Рубикон.
- Драгићевић-Шепић, М. и Николић, М. (2018) *Медији, култура и уметност у доба популизма*, Београд: ФДУ, Клио.
- Јевтовић, З., Петровић, Р. и Арачки, З. (2014) *Жанрови у савременом новинарству*, Београд: Јасен.
- Крејг, Р. (2010) *Онлајн новинарство*, Београд: Клио.
- Потер, Ц. (2011) *Медијска писменост*, Београд: Клио.
- Тодоровић, Н. (2002) *Интерпретативно истраживачко новинарство*, Београд: Чигоја штампа.
- Тјуроу, Ц. (2012) *Медији данас*, Београд: Клио.
- Вотсон, Р. (2016) *Будући умови*, Београд: Плато, Београд.
- Вукадиновић, М. (2013) *Звезде супермаркет културе*, Београд: Клио.

Интернет извори:

- <http://www.pecat.co.rs/2020/07/zona-sumraka-radijator-u-temelju/>
- <http://www.pecat.co.rs/2020/07/slobodna-stampa/>
- <http://www.pecat.co.rs/2020/07/svetionik-ljetnji-slani-medaljoni/>
- <http://www.pecat.co.rs/2020/07/opet-broz-medju-srbima/>
- <http://www.pecat.co.rs/2020/07/svetionik-ljetnji-slani-medaljoni/>
- <http://rs.n1info.com/Kolumne/Draza-Petrovic/a625204/Od-gondole-ra-do-Ravne-gore.html>
- <http://rs.n1info.com/Kolumne/Boris-Dezulovic/a624772/Gradski-sluzbenik-Bruce-Willis.html>
- <http://rs.n1info.com/Kolumne/Ljubodrag-Stojadinovic/a624446/Robovi-straha.html>
- <http://rs.n1info.com/Kolumne/Ljubodrag-Stojadinovic/a619848/Posrtanje-dvorskog-klovna.html>
- <https://nova.rs/kolumne/pise-magda-janjic-necu-u-krdo/>
- <https://nova.rs/kolumne/pise-ranko-pivljanin-dua-lipa-ajvar-pipa/>
- <https://nova.rs/kolumne/pise-mira-furlan-zid-mama/>
- <https://nova.rs/kolumne/pise-ranko-pivljanin-aca-i-ceda-slika-jedne-ljubavi/>
- <http://rs.n1info.com/Vesti/a444292/Skup-Slobodni-mediji-kao-zrnce-peska-ali-i-tako-mali-nerviraju-vlast.html>

<http://kriticko.blogspot.com/2011/02/kriticko-misljenje-kao-nacin.html>

<https://direktno.rs/vesti/drustvo-i-ekonomija/261730/demokratija-i-sloboda-medija-u-srbiji-na-dnu.html>

https://www.lexico.com/definition/critical_thinking

<https://nova.rs/kolumne/pise-ranko-pivljanin-visoki-dom-niskih-stra-sti/>

<https://www.google.com/search?q=Pan%C4%8Di%C4%87+internet-ska+kuka+i+motika&oq=Pan%C4%8Di%C4%87+internetska+kuka+i+motika&aqs=chrome..69i57.26053j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

Sanja Domazet

University in Belgrade, Faculty of Political Sciences –
Department for Journalism and Communicology, Belgrade

CRITICAL THINKING ON SERBIAN DIGITAL PORTALS

Abstract

The paper explores critical thinking in columns as a genre of analytical journalism, taking on the peculiarities of digital media such as hypertextuality, multimedia and interactivity. Through an analysis of over eighty columns from various portals, the topics of columns in online journalism will be considered, deriving which journalists write analytically today and whether they write critically. The research sample has enabled analysis of 85 columns published in the period from July 1 to July 31, 2020 on the *NI*, *Nova.rs* and *Pečat* portals. Out of the total of 85 published columns in the given period, 13 columns were published on the *NI* television portal, 19 on the *Pečat* portal and 53 on the *Nova.rs* portal. The main goal of the research was to determine whether and to what extent critical thinking was present on these online portals.

Key words: *digital portals, critical thinking, media, column*

Dan Perjovschi, *Mask Social Distance*,
2020, courtesy the artist